

3 ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ТА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ РЕСУРСІВ.

1. Значення води, водного середовища у біосфері та житті людини.
2. Порядок відбору проб води на екологічний контроль.
3. Екологічний контроль за впливом тваринницьких комплексів на водні ресурси.
4. Особливості екологічної перевірки меліоративних систем.
5. Факти порушення правил раціонального використання і охорони водних ресурсів.

1. Значення води, водного середовища у біосфері та житті людини.

Найважливіша роль у житті, особливо в процесах його зародження і розвитку, належить водному середовищу. **Вода – унікальна, найпоширеніша у біосфері речовина, універсальний розчинник** (в природі майже відсутня чиста вода, це завжди розчин), свого роду скульптор рельєфу поверхні планети, єдина речовина на Землі, щільність якої у твердому стані менша, за рідкий. Воді властива висока теплоємність, високі теплота пароутворення та поверхневого натягу, завдяки якому вона краще інших рідин утримується у капілярах. Усі властивості води не відомі до теперішнього часу навіть вченим. Щороку публікуються праці, пов'язані з вивченням властивостей води, деякі з яких науковці взагалі вважають аномальними.

Вода виконує в організмі людини безліч найважливіших функцій:

- 1) забезпечує транспорт речовин, доставляє клітинам поживні речовини та, за допомогою водних розчинів, усуває з клітин продукти обміну речовин;
- 2) сприяє охолодженню тіла (потовиділенню);
- 3) слугує одним з компонентів мастила (суглобова рідина);
- 4) несе опорні функції (гідростатичний скелет);
- 5) виконує захисну функцію (наприклад, сльози);
- 6) бере участь практично в усіх біохімічних реакціях, що відбуваються у людському організмі, тощо.

Вода – це здоров'я. Вона допомагає людям відновити сили, пізнати себе та навколишній світ. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) вважає, що 80% всіх хвороб на Землі викликані забрудненою водою або відсутністю елементарних гігієнічних умов. Розвиток цивілізації характеризується зростанням потреб у прісній воді та супроводжується її забрудненням в результаті господарської діяльності.

У 1992 р. Генеральна Асамблея ООН на Конференції з навколишнього середовища та розвитку оголосила **22 березня Всесвітнім днем водних ресурсів** (резолюція 47/193 від 22 грудня 1992 р). У червні 1999 р. на III Конференції профільні міністри 35 європейських країн, у тому числі й України, підписали Протокол про проблеми води і здоров'я, взявши на себе зобов'язання оберігати громадян своїх країн від захворювань, пов'язаних із забрудненням води, захищати водні ресурси, створювати системи усунення небезпечних ситуацій.

2. Порядок відбору проб води на екологічний контроль.

З метою контролю складу стічних вод та їх впливу на водні об'єкти для встановлення можливого забруднення і ступеня забрудненості об'єкта відбираються проби води.

Систематичний відбір проб із метою контролю скидів стічних вод *проводиться водокористувачем. Вибірковий або контрольний* відбір проб використовується для забезпечення контролю діяльності водокористувачів.

Проби поділяються на **разові** та **об'єднані** (усереднені).

Разова проба характеризує склад та властивості води в окремому місці водоймища на момент відбору. Її отримують однократним відбором усього необхідного для аналізу об'єму води в заданій точці місця відбору.

Об'єднана (усереднена) проба характеризує склад та властивості води з урахуванням неоднорідності її кількісних та якісних характеристик у часі та просторі. Об'єднану пробу отримують шляхом декількох разових проб, що були відібрані одночасно в заданих місцях, або одержують об'єднанням разових проб, що взяті в одному місці через певні інтервали часу.

Місця відбору проб визначають за схемою розташування та взаємодії об'єктів контролю з урахуванням їх особливостей та мети контролю. Воно повинно задовольняти наступні *вимоги*:

1. Вода в місці відбору повинна добре перемішуватись. Якщо це не виконується, то відбирають проби у різних за глибинами місцях і відповідним усередненням за об'ємом.
2. Місця відбору проб окремих потоків мають бути розташовані перед ділянками їх змішування, поза зонами можливого впливу відбору.
3. Проби суміші вод різних потоків слід відбирати в місцях їх повного змішування, які визначаються розрахунковим або експериментальним методами.
4. Місця відбору проб повинні мати пристрої та стаціонарне обладнання для отримання проби води.
5. Місця відбору проб для стічних вод, що скидаються у водні об'єкти, мають бути обладнані водокористувачами засобами реєстрації вимірювання витрат. Для відбору проб води бажано мати автоматичні пробовідбірні пристрої та засоби вимірювання витрат.

Час та частоту відбору проб встановлюють у відповідності з метою контролю, з урахуванням особливостей об'єктів контролю, на основі наявних або спеціально одержаних даних щодо неоднорідності складу та властивостей вод об'єкта контролю.

Відбір проб водокористувачем повинен здійснюватися з частотою, що дозволяє контролювати неоднорідність складу або властивостей вод у прийнятих межах із прийнятою ймовірністю.

Проба води з відкритої водойми повинна бути відібрана до 12 години дня.

Об'єм проби при ручному відборі має бути, принаймні, у три рази більшим за об'єм, необхідний для одного визначення усіх показників, практично **достатньо 3 л.**

При заповненні посуду пробуюю слід запобігати сильному перемішуванню, розриву струменя або захоплення повітря пробуюю.

Відбір проб для визначення завислих речовин, нафтопродуктів, показників БСК (біологічне споживання кисню) та ХСК слід проводити в окремий посуд одноразовим наповнюванням без переливу.

Відбір проб стоячих вод або з відкритих випусків над поверхнею скидання проводять за допомогою пристосувань для дистанційного відбору, у т. ч. ручного типу.

Посуд для відбору та зберігання проб, а також засоби його герметизації, не повинні призводити до змін складу або властивостей проб. Завданням відбору, зберігання та транспортування проб задовольняє посуд, виготовлений з хімічно стійких матеріалів.

Посуд для відбору, зберігання, а також транспортування проб повинен мати маркування, що не змивається.

Для відбору проб води, в яких є нафтопродукти, використовується скляний посуд.

Маркування відібраних проб води на екологічний контроль.

На відібрану пробу (проби) складається **супровідний документ** (акт, паспорт), в якому має бути наведена така інформація:

- 1) номер посудини (проби);
- 2) назва проби, мета відбору;
- 3) вид проби (разова або об'єднана) із зазначенням способу усереднення;
- 4) спосіб відбору;
- 5) пункт та місце відбору;
- 6) дані про обробку проби (фільтрування, відстоювання, консервування тощо);
- 7) дата, час та відомості про особу (осіб), яка відбирала пробу.

Дозволяється вносити в паспорт проби додаткові відомості, що роз'яснюють та уточнюють попередні, зокрема:

- 1) витрата води в місці відбору на момент відбору;
- 2) показники складу та властивостей, що визначені на місці або в точці відбору;
- 3) органолептичні показники тощо.

Зберігання та транспортування відібраних проб води на екологічний контроль.

Зберігання проб припустиме лише у разі неможливості проведення аналізу відразу після відбору. При цьому необхідно врахувати можливі зміни у складі та властивостях проби.

Для збільшення терміну зберігання проби її консервують, з урахуванням таких вимог:

- 1) консерванти даного компоненту або групи компонентів не мають перешкоджати визначенню інших показників;
- 2) метод консервування проби має бути узгоджений із методикою визначення відповідних показників;

- 3) конкретні засоби консервування та терміни зберігання проби приймають у відповідності з методиками виконання вимірювань.

Проби повинні доставлятися до лабораторії *не пізніше, ніж через 3 години після відбору*.

До відбору проб допускаються особи, що мають підготовку до виконання цієї роботи та пройшли відповідний інструктаж.

Відбір проб повинен проводитись у присутності або після попереднього повідомлення особи, відповідальної за експлуатацію об'єкту, де встановлені місця відбору.

Місця, призначені для ручного відбору проб, мають бути обладнані захисними огорожами та мати вільний доступ.

У місцях відбору з підвищеною електробезпекою слід дотримуватись загальних правил та певних інструкцій щодо електробезпеки для даного місця відбору.

Відбір проб у небезпечних місцях, до яких віднесені вільні випуски над відкритою водною поверхнею, а також із круч та колодязів, має виконуватись групою щонайменше з двох осіб, які забезпечені засобами страхування та рятування.

Відбір проб гарячих (понад 80°C) та радіоактивних вод повинен проводитись за допомогою відповідного обладнання із застосуванням спецодягу для персоналу.

Відбір проб у небезпечних місцях, де можлива наявність шкідливих або токсичних газів, вогнезаймистих речовин, а також існує небезпека мікробіологічного або вірусного характеру, повинен забезпечуватись відповідними засобами індивідуального захисту персоналу, що веде відбір.

3. Екологічний контроль за впливом тваринницьких комплексів на водні ресурси.

Тваринницькі комплекси – це підприємства, на яких виробництво яловичини, свинини, птиці поставлене на промислову основу. До них відносяться свинокомплекси, комплекси великої рогатої худоби (ВРХ), молочнотоварні ферми промислового типу.

Головною метою екологічної перевірки тваринницьких комплексів є виявлення рівня впливу комплексу на стан поверхневих та підземних вод.

Відмінність тваринницьких комплексів від промислових об'єктів полягає в тому, що забруднюючими речовинами, які утворюються на комплексі, є не хімічні речовини і важкі метали, що характерно для об'єктів промисловості, а органічні речовини та надзвичайно високі концентрації сполук азоту. Крім того, гноєві стоки можуть вміщувати залишки біологічно активних сполук (лікарські препарати, інсектициди, дезінфікуючі речовини, гормони), які використовуються в сучасному тваринництві для лікування і стимуляції росту тварин, дезінфекції і дезінсекції тваринницьких приміщень.

Якщо стічні води промислових підприємств після відповідного очищення скидаються в поверхневі водойми, то стоки тваринницьких підприємств після очищення підлягають утилізації або їх повторному використанні в зворотних системах та для зрошення в сільському господарстві.

Джерелами забруднення поверхневих і підземних вод на прилеглий до комплексу території являються місця накопичення гною (гноєсховища), споруди обробки гнойових стоків та поля зрошення. Водопостачання комплексів здійснюється з поверхневих водойм або підземних джерел. Норми споживання води на одну голову худоби на добу можна побачити із даних таблиці 1.

Таблиця 1 – Норми споживання води на одну голову худоби на добу.

Водокористувачі	Норми водокористування, л/добу на 1 голову
Корови м'ясні	70
Корови молочні	100
Бички та нетелі	60
Молодняк великої рогатої худоби	30
Телята до 6 міс.	20
Свиноматки дорослі	25
Свиноматки з приплодом	60
Свині на відгодівлі	15
Кури	1
Качки, гуси	2

Компонентами, що утворюють гноївку, є рідкі екскременти тварин, технологічна і змивна вода, матеріал підстилки, залишки дезінфікуючих засобів тощо. Видалення гною з тваринницьких приміщень і його транспортування проводиться механічним або гідравлічним способами:

- механічний засіб застосовується на невеликих підприємствах із утриманням ВРХ і на свинокомплексах з вирощування до 12 тис. голів на рік. При цьому застосовуються скребкові та штангові транспортери, скрепери та бульдозери;
- гідрозмивні системи гноєвидалення використовуються на свинокомплексах потужністю 24 тис. і більше голів на рік;
- самостійна система видалення гною безперервної або періодичної дії застосовується на інших тваринницьких підприємствах.

Кількість води, що використовується на видалення гною з тваринницьких приміщень наведено в таблиці 2.

Перевіряється відповідність фактичного використання води в л/добу проектним нормам. При перевищенні проектних норм інспектор складає відповідний припис.

Визначаються об'єми повторного використання води в зворотних системах та підраховується відсоток економії свіжої води. Повторно можуть використовуватись освітлені, дезодоровані знезаражені поверхневі стоки та біологічно оброблена рідка фракція для промивки каналів від гною всередині приміщень.

Всі споруди систем щодо підготовці використання гною та його фракцій, а також забруднених гноєм поверхневих стоків мають бути забезпечені надійною гідроізоляцією, яка б запобігла фільтрації рідкої частини гною в ґрунтові води.

Для транспортування рідкого гною, гнойових стоків, рідкої фракції та осаду відстійників застосовується гідротранспортування, а для твердої фракції – мобільний транспорт.

Таблиця 2 – Кількість води, що використовується на видалення гною з тваринницьких приміщень.

Система видалення гною з тваринницьких приміщень	Норми витрат води на тварину (л/добу)		
	Свині при груповому утриманні	ВРХ	
		Дорослі особини	Теляти
Самостійна система	1,5	8–9	15–16
Самостійна система періодичною дії	5–8	15–17	30–32
Змивна система: баки, насадки, гідрозмивні системи	20–25	–	–

Гноєсховища будується на прифермські або польовий території та має секційний тип. Конструкція гноєсховищ залежить від кількості тварин, консистенції гною, фізико-хімічних якостей ґрунтів та рівня ґрунтових вод. Вона повинна виключати забруднення підземних і поверхневих вод: зокрема, на фільтруючих ґрунтах дно і відкоси повинні бути захищені протифільтраційним екраном. На великих підприємствах потужністю 24 тис. свиней на рік і більше не допускається улаштування гноєсховищ рідкого гною, не розділеного на фракції.

Очищені стічні води дозволяється використовувати для зрошення сільськогосподарських культур. Для цього розрахункова мінімальна площа зрошувальної системи повинна забезпечувати використання всього річного об'єму стоків комплексів, а також допускається використання води природних джерел для розбавлення стоків.

При екологічній перевірці тваринницького комплексу визначається:

- 1) загальний санітарний стан території, об'єкта і можливість його негативного впливу на довкілля, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод;
- 2) стан виконання вимог попередніх перевірок об'єкта контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм постанов місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів;
- 3) встановлення фактів залпових скидів або аварійного забруднення водоєм, об'єми скидів;
- 4) наявність планів заходів щодо попередженню залпових скидів, та їх виконання;
- 5) наявність плану дій персоналу у випадках аварійного забруднення;
- 6) наявність аварійної бригади, її оснащеність технічними засобами тощо.

На при кінці перевірки складаються відповідні документи: акт перевірки, приписи та інші інспекторські документи, щодо застосування адміністративних заходів

(протоколи про порушення природоохоронного законодавства, накладення штрафів тощо).

4. Особливості екологічної перевірки меліоративних систем.

Перевірка меліоративних систем є одним з методів здійснення природоохоронними органами державного контролю за раціональним використанням вод і проведенням заходів щодо охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення і виснаження.

Перевірка меліоративних систем повинна бути плановою роботою у період підготовки меліоративних систем до експлуатації (весняний період), а також в період інтенсивного забору води з водного джерела і скиду дренажних вод. При необхідності до перевірок залучаються органи санітарного нагляду, охорони рибних запасів, Держводгоспу.

Перед початком екологічної перевірки інспектору слід вивчити:

- 1) документацію щодо меліоративної системи і водоохоронних заходів;
- 2) гідрологічний режим водного об'єкту, з якого забирається вода або в який скидаються дренажні води;
- 3) плани водокористування за системою в цілому і за окремими господарствами;
- 4) матеріали попередніх перевірок і раніше виданих приписів із метою контролю їх виконання.

Перевірка водоохоронної діяльності меліоративних систем повинна включати такі питання:

1. Водозабори поверхневих вод. Перевіряються наявність актів на введення об'єктів в експлуатацію, потужність насосів, якими забирається вода на кожному водозаборі, загальна потужність водозаборів.
2. Рибозахисні пристрої. Перевіряється проектна документація на них та ефективність їх роботи.
3. Наявність дозволу на спеціальне водокористування.
4. Наявність норм гранично допустимих скидів (ГДС), тимчасово погоджених скидів (ТПС) та планів заходів щодо їх досягнення.
5. Первинний облік води. Перевіряються журнали обліку води, яка забирається з водних об'єктів, або скидається в них та визначається якість стічних вод.
6. Відомчий лабораторний контроль. Проводиться перевірка приміщень лабораторії, відповідність їх встановленим нормам, обладнання лабораторії, свідоцтва про атестацію, забезпечення реактивами та матеріалами, кількісний та якісний кадровий склад тощо.
7. Кількість випусків дренажних вод. Категорія водойм-приймачів із зазначенням якості води вище і нижче випусків або 250 м в будь-якому напрямку при скиді в море. За результатами аналізів води водойми-приймача дренажних і скидних вод визначається вплив об'єкта на якість його води.
8. Потенційні джерела забруднення. Оглядаються майданчики, склади паливно-мастильних матеріалів, пункти заправки, миття транспортних засобів, склади хімічних і інших отруйних та шкідливих речовин. При виявленні порушень

правил (вимог) складування, зберігання та використання паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних і інших отруйних та шкідливих речовин інспектором відзначається в акті, складається припис і винні в цьому посадові особи притягаються до адміністративної відповідальності.

9. Загальний стан території об'єкту і можливість його негативного впливу на навколишнє середовище, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод.

Перед початком перевірки водозабірної і дренажної мережі, дренажно-осушувальної системи необхідно ознайомитись з планом осушуваної території, на якому повинні бути нанесені:

- 1) система осушувальної мережі (як закрита, так і відкрита);
- 2) водоприймачі;
- 3) мережі заболочених ділянок і джерела заболочування;
- 4) гідрометричні пости;
- 5) затвори спостережуваних колодязів.

Слід також ознайомитися з документацією щодо обліку кількості складу дренажних вод і графіками коливання рівня ґрунтових вод в різні періоди року.

У процесі проведення обстеження перевіряється:

- 1) робота гідрометеорологічних постів із метою встановлення достовірності обліку кількості води, що відводиться;
- 2) в спостережуваних колодязях (вибірково) рівень ґрунтових вод у районах, що зазнають засолення чи заболочування;
- 3) технічний стан колекторно-дренажної мережі та встановлення на ній запірно-регулюючої апаратури;
- 4) стан і виконання протиерозійних заходів, які здійснюються на меліоративних системах і місцях скиду вод.

При проведенні перевірки необхідно встановити склад вод, що скидаються з системи, з метою виявлення можливості їх повторного використання для зрошення або інших цілей.

На меліоративних системах перевіріці підлягають такі споруди:

- 1) ділянка головного живлення;
- 2) ділянки магістральних каналів;
- 3) розподільчі мережі;
- 4) водозабірні і дренажні мережі.

При проведенні перевірки ділянки головного живлення інспектору рекомендується:

1. ознайомитись із технічною документацією ділянки головного живлення (диспетчерським кресленням головної ділянки, інструкцією з експлуатації, журналом оперативного обліку, паспортом головної ділянки);
2. перевірити наявність і правильність заповнення журналів первинного обліку водопостачання і водовідведення;
3. провести натурне обстеження стану ділянки водного об'єкту в межах водозабору (перевіряється наявність і робота гідропостів, ступінь замулення

русла річки в районі водозабору, стан поверхневого водного об'єкту в межах головної ділянки меліоративної споруди) з метою визначення ступеня забруднення і засмічення (замулення) водного об'єкта;

4. перевірити наявність приладів, обладнання і апаратури для обліку води, що забирається і скидається, а також додержання встановлених термінів державної атестації цього обладнання і апаратури;
5. порівняти відповідність кількості води, що забирається, загальному плану водокористування для даної меліоративної системи або її ділянки;
6. перевірити відповідність загального плану водокористування фактичному складу сільськогосподарських культур;
7. перевірити відповідність проектних рішень фактичному пропуску через регулюючі гідротехнічні споруди;
8. при наявності на території ділянки складів паливно-мастильних матеріалів, перевірити виконання заходів щодо попередження забруднення водного об'єкта нафтопродуктами.

При проведенні перевірки ділянок магістральних каналів і розподільчих мереж рекомендується перевірити:

- 1) наявність і роботу постів щодо обліку витрат води як на ділянці магістрального каналу, так і на розподільчій мережі;
- 2) технічний стан ділянки магістрального каналу і розподільчих мереж із метою встановлення витрат води за рахунок підвищеної фільтрації через русло каналу, втрати води через тріщини в облицюванні, деформаційні шви або нещільності в стиках лоткової мережі та трубопроводів;
- 3) технічний стан запірно-розподільної апаратури, з метою встановлення її справності та виявлення можливих витрат води;
- 4) наявність і стан аварійних і кінцевих скидів на магістральних каналах, а також кінцеві скиди з розподільників, які повинні забезпечувати можливість повернення води в аварійний водоприймач, або скид у водний об'єкт;
- 5) плани виконання ремонтних робіт зрошувальної системи на основі дефектних актів експлуатаційної служби;
- 6) встановити причини заболочування чи засмічення зрошуваних земель, а також вплив цих явищ на стан водних джерел.

У випадках, коли на зрошуваних ділянках застосовуються отрутохімікати, як для обробки сільськогосподарських культур, так і для боротьби з водною рослинністю на підводящих і скидних каналах, інспектору рекомендується:

- встановити типи і дози отрутохімікатів і наявність дозволу на їх застосування;
- разом із хімлабораторією встановити вміст отрутохімікатів у водах, що відводяться до водного об'єкта.

У процесі експлуатації меліоративних систем можуть бути такі **характерні види порушень** встановлених умов водокористування:

- 1) самовільний захват водного об'єкту та використання його для зрошення. Відбувається внаслідок використання господарствами пересувних і плавучих

водозабірних установок, коли забір здійснюється з водного об'єкта без попереднього погодження і дозволу;

- 2) відсутність дозволу на спецводокористування;
- 3) забір води з порушенням планів водокористування, зокрема перевищення встановлених лімітів водокористування;
- 4) пошкодження водогосподарських споруд або порушення правил їх експлуатації.

Наслідком цього порушення може бути:

1. заболочення та засмічення ділянок зрошуваних і осушуваних земель;
2. забруднення і засмічення вод в процесі експлуатації меліоративних систем, яке може бути за рахунок потрапляння нафтопродуктів від двигунів і безгосподарного зберігання паливно-мастильних матеріалів, виносу через скидну систему еродованого ґрунту і отрутохімікатів;
3. неправильність ведення журналів первинного обліку водокористування;
4. відсутність затверджених лімітів забору води і скиду забруднюючих речовин.

Екологічна перевірка об'єкта закінчується складанням серії документів і насамперед – акту перевірки, припису та інспекторських документів, пов'язаних із вжиттям адміністративних заходів (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови на накладання штрафів тощо).

5. Факти порушення правил раціонального використання і охорони водних ресурсів.

До доказів, які свідчать про факт порушення правил раціонального використання і охорони водних ресурсів належать:

- 1) відсутність позитивного висновку державної екологічної експертизи, а також відсутність дозволу на спеціальне або відособлене водокористування чи недотримання умов спеціального чи відособленого водокористування;
- 2) відсутність дозволу на проведення гідротехнічних, днопоглиблювальних, підрильних робіт, добування корисних копалин, зокрема, піщано-гравійних матеріалів, прокладку кабелів і трубопроводів, вирубки лісу чи ведення інших робіт на водних об'єктах і в прибережних зонах (смугах);
- 3) відсутність або неправильне ведення форм документації первинного обліку чи статистичної звітності щодо водокористування і водовідведення на об'єктах-водокористувачах;
- 4) невідповідність терміну і обсягів виконаних робіт із будівництва чи реконструкції водоохоронних споруд затвердженому плану, а також зміни чи відступ від затвердженого проекту, що погіршує режим відведення, очистки і використання стічних вод;
- 5) технічні несправності та неполадки в роботі природоохоронних і водогосподарських споруд і пристроїв;
- 6) забруднення водного об'єкта.

- 7) погіршення якості води водного об'єкта, відомості про наявність і розміри збитку, спричиненого державі або окремим водокористувачам;
- 8) недотримання правил експлуатації водогосподарських систем і водосховищ, а також озер та інших водойм, які використовуються як водосховища.

Згідно зі **ст. 110 глави 23 Водного кодексу України** порушення водного законодавства тягне за собою **дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність**.

Відповідно до законодавства України водокористувачі звільняються від відповідальності за порушення водного законодавства, якщо вони виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій.

Відповідальність за порушення водного законодавства несуть особи, винні у:

- 1) самовільному захопленні водних об'єктів;
- 2) забрудненні та засміченні вод;
- 3) порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- 4) руйнуванні русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;
- 5) введенні в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності;
- 6) недотриманні умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування;
- 7) самовільному проведенні гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);
- 8) порушенні правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності;
- 9) випалюванні сухої рослинності або її залишків з порушенням порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, у прибережних захисних смугах та на островах;
- 10) пошкодженні водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи;
- 11) незаконному створенні систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціонованому скиданні зворотних вод;
- 12) використанні земель водного фонду не за призначенням;
- 13) неповідомленні (приховуванні) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах;
- 14) відмові від надання (приховуванні) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію;

15) порушенні правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення;

16) обмеженні в будь-який спосіб безперешкодного та безоплатного доступу громадян до узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжної зони, а також до берегів річок, водойм та островів для загального водокористування, крім випадків, передбачених законом.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші правопорушення щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Дисциплінарна відповідальність полягає в накладенні на правопорушника дисциплінарних стягнень за незначні порушення водного законодавства адміністрацією за місцем роботи або вищим органом. Види дисциплінарних стягнень передбачено правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, організації та установи.

Адміністративна відповідальність. Адміністративні штрафи за правопорушення водного законодавства накладаються згідно до ст. 239 КУпАП органами з регулювання використання і охорони вод системи Державного комітету України по водному господарству, органами Мінприроди України.

Адміністративна відповідальність у вигляді штрафів може наставати в разі:

- а) порушення правил охорони водних ресурсів;
- б) порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення та засмічення;
- в) порушення правил водокористування;
- г) пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації;
- д) невиконання обов'язків щодо реєстрації в суднових документах операцій зі шкідливими речовинами і сумішами.

Цивільно-правова відповідальність настає за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, яка передбачена ст. 1187 Цивільного кодексу України.

Кримінальна відповідальність за порушення водного законодавства настає на підставі статей 242 і 243 Кримінального кодексу України.

Стаття 242 Кримінального кодексу передбачає відповідальність за забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їх природних властивостей, або виснаження водних джерел, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля – **карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на термін до п'яти років, або обмеженням волі на той самий термін.**

Діяння, що спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки – **караються обмеженням волі на термін до п'яти років або позбавленням волі на той самий термін.**